

Mürəkkəb xarakterlər ustası

Azərbaycan səhnəsini yeni yaradıcılıq mərhələsinə qaldıran xalq artisti Hökümə Qurbanova bədii və poetik xarakterlər yaratmağın ustası idi. Təsadüfi deyil ki, teatrdakı debütü o dövrdə böyük mədəni hadisəyə çevrilmişdi. İlk çıxışın heyranlıqla qarşılanmasına səbəb nə idi?

Tədqiqatlarda oxuyuruq ki, bu müvəffəqiyyətə səbəb aktrisanın zahirə görünüşü, daxili həyəcanlarını ifadəli baxışlarla, maraqlı hərəkətlərlə çatdırıla bilməsi idi.

O, görkəmli Azərbaycan bəstəkarı Müslüm Maqamayevin bacısı qızıdır. Teatra da ilk dəfə məhz dayısı Müslüm bəylə gedib. İlk baxdığı tamaşa “Leyli və Məcnun” olub.

Bu barədə Hökümə xanım öz xatirələrində yazır: “Operaya ayaq açandan sonra o biri tamaşalara da baxmışam: “Əsli və Kərəm”, “Şah İsmayıl”, “Aşıq Qərib”, “Arşın mal alan”, “Bəzilərinə də təkrar-təkrar heyran kəsildim. “Leyli və Məcnun” u o vaxt, yalan olmasın, 4-5 dəfə dinləmişəm. Hüseynqulu Sarabskinin özünü Məcnun rolunda görmüşəm. Onun mağaradan çıxışını və səhrada “Şahnaz” üstə oxuduğu

qəzəli xatırlayanda həmişə gözlərim yaşarır. Aktyorlardan Zülalov qardaşları, Hüseynağa Hacıbababəyov, H.Terequlov, Məmmədtağı Bağırov yadımdadır. Aktrisalardan Sürəyya Qacarı Leyli, Sona Hacıyevanı Əsli rollarından yaxşı xatırlayıram”.

Belə bir mühitdə böyüyən gənc qızın, təbii ki, teatra, incəsənətə marağı olmaya bilməzdi. 1931-ci ildə Bakı Pedaqoji Texnikumunu bitirən Hökümə Qurbanova sonralar Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının fortepiano sinfində oxumuşdu. Doğmaları onu pedaqoq, eləcə də tədqiqatçı kimi görmək istəyirdilər. Amma Hökümə Qurbanova nə müəllimlik etdi, nə də musiqiçi oldu. Aktrisalığ maqnit kimi onu özünə çəkirdi.

Sonralar bir müsahibəsində Hökümə xanım öz duyğularını etiraf edərək bildirdi ki, teatra Ələsgərin (məşhur aktyor ələsgər Ələkbərov nəzərdə tutulur – S.Ə.) həvəsinə gedirdim. “Getdim, gördüm, sevdim”. Bu zərif və dərin məhəbbət Hökümə Qurbanovanın taleyini əbədi olaraq aktrisalığa bağladı. Ələsgər Ələkbərovla olan qısa ailə həyatlarını isə ömrünün sonuna kimi həsrətlə xatırladı.

Uzun illər Milli Dram Teatrında trupa müdiri vəzifəsində çalışmış və yaradıcı kollektivin həmişə “Qürbət dayı” deyərək müraciət etdiyi

qocaman mədəniyyət işçisi Qurbət Qurbanov söhbətlərinin birində bu hadisəni xatırlayırdı: “Otello” tamaşası göstərilməli idi. Baş rollarda Ələsgər Ələkbərov və Hökümə Qurbanova oynayacaqdılar. Ölüm pərdəsində Hökümə Qurbanova səhnəyə çıxmadı. “Mən Ələsgərin emosiyalarından qorxuram. O, həqiqətən qısqanlıqdan məni boğacaq”, - söyləmişdi.

Hökümə Qurbanova bütün uğurların mayasını tək-cə istedadla bağlamırdı. Böyük sənətkarın fikrincə, nailiyyət qazanmaq üçün hər bir aktyorda cəsarət, sənətsevərlik və əməksevərlik olmalıdır. Ən çətin qapıların açarını Hökümə Qurbanova zəhmətdə görürdü. O, ömrü boyu səhnəyə həyəcanla çıxırdı. Həmkarlarına da, gənclərə də həmişə bu fikri aşılırdı ki, təqdim etdiyin obraz haqqında dərin anlayışın olmalıdır. Sən o rolu mütləq yaşamalısan. Daxili zahirə çıxarmaq, ona görkəm tapmaq bir hünərdir. Özü də həmişə mümkün olmayan, asan tapılmayan hünər.

Hökümə Qurbanova neçə-neçə kraliça rolları yaradıb. Onları fərqləndirmək üçün zahiri ştrixlərdən, təfərrüatdan bacarıqla istifadə edərək xarakterlərin müxtəlifliyini yarada bilib.

Yaradıcılığının ilk illərində can verdiyi müxtəlif qadın obrazları öz lirizmi, romantik vüsəti ilə seçilirdi.

Hökümə Qurbanovanı rejissorlara da, həmkarlarına da, tamaşaçılara da sevdiren səmimiyyəti, yaratdığı surətlərə doğması kimi yanaşması idi. Bu aktrisanı səhnədə görənlər, radio tamaşalarında eşidənlər bilirlər ki, onun çox məlahətli, nadir səsi, təsirli danışığı qabiliyyəti vardı. Nitqinin ahəngində duyulan qəribə titrəyiş və həyəcan həmişə tamaşaçını rıqqətə gətirirdi.

Hökümə Qurbanova səhnədə elə təbii oyun nümayiş etdirirdi ki, ona valeh olmamaq mümkün deyildi. Fəciəvi əsərlərdə yaratdığı surətlər də çox inandırıcı alınırdı. Aktrisa tamaşaçını yüksək dərəcədə həyəcanlandırmağı, hətta ağlatmağı da bacarırdı.

Hökümə Qurbanovanın sənətində başqalarında olmayan qeyri-adi bir səhnə temperamenti var idi. O, səhnəyə həyatilik, səmimilik və sadəlik gətirmişdi. Yaratdığı obrazlara elə bil möhür vururdu ki, vəcdə gələn teatr tənqidçiləri yazırdılar: “... Obrazın daxili və zahiri cəhətlərinə görə Hökümə Qurbanova bu tamaşa üçün düzgün seçilmişdi”.

Hökümə Qurbanovanın təqdimindən sonra həmkarları da onun yaratdığı obrazları təkrarlamağa cürət etmirdilər. Bəzilərini hətta Hökümə xanımın özü ürəkləndirirdi ki, bacararsan.

Tədqiqatçılar yazırlar ki, Hökümə Qurbanova çox ciddi, işinə

məsuliyyətlə yanaşan, müstəqil və yaradıcı aktrisa idi. O, aktyor təşəbbüsünə yol açan, canlı insan obrazları, mürəkkəb xarakterlər yaratmağa həvəslə kömək göstərən rejissorlarla işləməyi sevirdi. Hökümə Qurbanova uzun illər Adil İsgəndərovla işləyib, rollarının böyük bir qismini bu rejissorla yaradıb.

Hökümə Qurbanova verdiyi müsahibələrin birində deyirdi: “Xasiyyətindəki sərtliyə baxmayaraq, Adil İsgəndərovla işləmək asan idi. Onu yarı sözümdən, bəzən sözsüz də başa düşmək olurdu. Adil İsgəndərov qurduğu səhnənin məğzini yaxşı duyduğu üçün məşq vaxtı ifaçı vəziyyətində, əhvalında olurdu. O, təbii mizanları xoşlayırdı. Fikirləri həmişə onun davranışında, baxışında, mimikasında, jestlərində oxuya bilirdik”.

Hökümə Qurbanovanın sonralar çox sevdiyi rejissor Mehdi Məmmədov olub. Görkəmli rejissorun Hökümə xanımına böyük rəğbəti vardı. Elə bu inamın nəticəsidir ki, Mehdi Məmmədov Hökümə Qurbanova haqqında “Onun sənət ulduzu” adlı monoqrafiya da yazmışdı. Həmin kitabda belə bir maraqlı fikir var: “Azərbaycan aktrisasının səhnəyə gəlişi və qələbə çalması böyük hadisədir, qızıl hərflərlə yazılmağa layiq qəhrəmanlıq dastanıdır. Mən kitabımda bu dastanın bircə fəslini yazdım. Sənət kəhkəşanında onun ulduzunu nişan vermək üçün”.

Görkəmli sənətkar Hökümə Qurbanova rejissor Tofiq Kazımovun tamaşalarında da məmnuniyyətlə iştirak edirdi. C.Cabbarlı, H.Cavid, S.Vurğun, M.İbrahimov, Ə.Məmmədخانlı kimi dramaturqlarla yanaşı Şekspir, Şiller, Hüqo, Qadoni, Çexov kimi dünya klassiklərinin də əsərlərində bir-birindən fərqli, mürəkkəb xarakterlər yaratmışdı.

Hökümə Qurbanova tək-cə istedadlı aktrisa deyildi. O, sənət zirvəsinə yüksəlmək üçün fədakarlıq göstərən, zəhmət çəkən mədəniyyət cəfakəsi idi. Şekspir dramaturgiyasının ən mürəkkəb qadın obrazlarından olan Kleopatra (“Antonio və Kleopatra”) Hökümə Qurbanovanın təqdimatında elə əzəmətli alınmışdı ki, ondan sonra bu rolu çoxu oynasa da, əvvəlki obraz gözəlliyi alınmadı.

Belinskiyə məxsus bir müdrik fikir var: “Səhnə sənəti anidir və bu mənada vəfasızdır. O, ancaq yaradıcılıq anlarında qəlblərə güclü, dərin təsir göstərirkən yaşayır. Ötüb keçəndə, keçmişə dönəndə isə görünməz olur. Aktyorun oyunu bir xatirə kimi yalnız onu görənlər üçün mövcuddur”.

Böyük və unudulmaz aktrisanın çəkildiyi filmlər də onun yaradıcılıq dünyasından bir nişanədir. “Mən rəqs edəcəyəm”, “Onu bağışlamaq olarmı?”, “İnsan məskən salır” və

digər filmlərdə Hökümə Qurbanova həmişə yaşamaqdadır.

Mürəkkəb tamaşalardakı çətin rollar istedadının gücünə çox rahat və təbii yaradırdı. Bu səbəbdən də tamaşaçılar ona valeh olurdular. Şöhrət özü Hökümə xanımı axtarıb tapırdı. Çünki o, ömrü boyu ancaq və ancaq sənət haqqında düşünürdü.

Yaradıcılığında Ərəblinskinin, Abbas Mirzənin, Mərziyyə xanımın, Sona Hacıyevanın nişanələrini yaşadan və Azərbaycan səhnəsində yeri hələ də boş görünən Hökümə Qurbanovanın ifaçılıq qabiliyyəti, sənətkarlıq məharəti daim öyrənilməlidir.

Onun aktrisalıq fəaliyyəti əsl sənət məktəbi idi. Hər bir rolunu həyəcan və məharətlə oynayırdı. Bu qədər rəğbət, sevginin içində Hökümə Qurbanova həmişə tamaşaçı ürəyinə yol tapa bilən maraqlı, məzmunlu bir obrazın intizarını çəkirdi.

Qurbanova Hökümə Abbasəli qızı 1913 – cü il iyunun 11-də Bakıda anadan olmuşdur. 1931-ci ildə Bakı Pedaqoji Texnikumunu bitirmiş, 1931 – 1932-ci illərdə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında oxumuşdur.

Aktyorluq fəaliyyətinə 1933-cü ildə “Azərbaycanfilm” kinostudiyasında başlamış, C.Cabbarlının təşəbbüsü ilə “Almas”

(1936) filmində Yaxşı rolunda çəkilmişdir.

H.Qurbanova 1939-cu ildən Azərbaycan Dövlət Dram Teatrında çıxış etmişdir. Yaradıcılığının ilk illərində Gülbahar (N.B.Vəzirovun “Müsibəti-Fəxrəddin”), Şirin (S.Vurğunun “Fərhad və Şirin”), Afaq (“ M.Hüseynin “Nizami”), Vəfa (R.Rzanın “Vəfa”), İnci (S.Rəhmanın “Xoşbəxtlər”) rollarını ifa etmişdir.

Onun yaratdığı Sona (C.Cabbarlının “1905-ci ildə”), Xuraman (S.Vurğunun “Vaqif”), Gerniona (“V.Şekspirin “Qış nağılı”), Xumar (H.Cavidin “Şeyx Sənan”), Süsən (A.Şirvanzadənin “Namus”), Basantasena (Y.Osnos və B.Binnikovun “Hind gözəli”) obrazlarında lirizm, romantik vüsət güclüdür.

Hökümə Qurbanovanın yaradıcılığının əsas mövzunu qəhrəman, mübariz xarakterli, yüksək bəşəri ideallarla aşılınmış güclü insan obrazı təşkil edir. Solmaz (C.Cabbarlının “Od gəlini”), Həyat (M.İbrahimovun “Həyat”), Həcər (S.Rüstəmin “Qaçaq Nəbi”), Məryəm (S.Vurğunun “Fərhad və Şirin”), Südəbə (“ H.Cavidin “Səyavuş”), Reyhan (M.Hüseynin “Cavanşir”), Məhmənəbanu (N.Hikmətin “Məhəbbət əfsanəsi”) və başqaları.

Hökümə Qurbanova cəsarətli və fədakar Arkın (F.Şillerin “orlean

qızı”), amansız kraliça və qadınliq hissələrinin əsiri Mariya Tüdürun (V.Hüqonun “Mariya Tüdü”), V.Şekspir dramaturgiyasında ən mürəkkəb qadın obrazlarından olan Kleopatranın (“Antoni və Kleopatra”) daxili aləmini ustalıqla açmışdır.

Güclü və məlahətli səsə, aydın diksiyaya malik H.Qurbanova müasir pyes və komediyalarda da eyni müvəffəqiyyətlə çıxış etmişdir: Bənövşə (M.İbrahimovun “Kəndçi qızı”), Sevinc (Ş.Qurbanovun “Sənsiz”), Xanıma (A.Saqarelinin “Xanıma”) və s.

H.Qurbanovanın oyunu bədii cəhətdən inandırıcı olub emosionallığı, hissələrin dərinliyi, zəngin ifadə vasitələri plastikası ilə səciyyəlidir. Bu mənada, onun “Bir ailə” (1943), “Onu bağışlamaq olarmı?” (1963), “Mən rəqs edəcəyəm” (1963), “İnsan məskən salır” (1968) filmlərində çəkildiyi rollar da öz dolğunluğu ilə yadda qalır.

Sədaqət Əlixanova,

sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru

Ə d ə b i y y a t

1. T.Əyyubov. Hökümə Qurbanova. B.1953.
2. M.Məmmədov. Teatrlar, aktyorlar, tamaşalar. B. 1966.
3. A.İsmayılova. Azərbaycan qadınları səhnədə. B. 1977.
4. ASE-III c. B. 1979.
5. C.Cəfərov. Azərbaycan teatri.B.1974